

*Lessen voor de
eenentwintigste eeuw
2024*

XXI

Wetenschap voor een nieuwe wereld

Universitaire Pers Leuven

LESSEN VOOR DE EENENTWINTIGSTE EEUW

In de reeks
Lessen voor de eenentwintigste eeuw
zijn verschenen:

- Lessen voor de 21ste eeuw (1995)
- Een nieuw wereldbeeld voor een nieuwe mens? (1996)
- Nieuwe inzichten voor een samenleving in verandering (1997)
 - Denken voor morgen (1998)
 - De mens en zijn wereld morgen (1999)
 - Krachten voor de toekomst (2000)
- Moeten, mogen, kunnen. Ethiek en wetenschap (2001)
 - De horizons van weten en kunnen (2002)
 - Wetenschap op nieuwe wegen (2003)
- Wetenschappelijk denken: een laboratorium voor morgen? (2004)
 - Hoe dichtbij is de toekomst? (2005)
 - Weten in woorden en daden (2006)
 - Ruimte voor kennis (2007)
- Denken en weten over de wereld (2008)
 - Visie en vooruitgang (2009)
 - In gesprek met morgen (2010)
- Europa, interdisciplinariteit en wetenschap (2011)
 - Over grenzen en generaties heen (2012)
 - Tijd, evolutie en duurzaamheid (2013)
 - Herdenken en vooruitgaan (2014)
- Jongeren vandaag en de wereld morgen (2015)
 - In verscheidenheid verenigd (2016)
 - Wetenschap en utopie (2017)
 - Opinie, feit en oordeel (2018)
 - Identiteit in perspectief (2019)
- Wetenschap in een veranderende wereld (2020)
 - Weten wat telt in tijden van crisis (2021)
 - Denken over onze oorsprong (2022)
 - Ongelijkheid (2023)

**Wetenschap voor
een nieuwe wereld**

XXI

**Lessen voor de
eenentwintigste eeuw**

Redactie

Pieter d'Hoine en Bart Pattyn

Universitaire Pers Leuven

2024

Wetenschap voor een nieuwe wereld.
Lessen voor de eenentwintigste eeuw, volume 30

© 2024 Bart Pattyn, Pieter d’Hoine en Universitaire Pers Leuven / Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain, Minderbroedersstraat 4, B-3000 Leuven.

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ISBN 978 94 6270 401 5 (hardcover)

ISBN 978 94 6270 423 7 (paperback)

D/2024/1869/14

NUR: 740

Inhoud

VOORWOORD	11
DE FRONTLINIE VAN VREDE IN OOST-CONGO	13
Séverine Autesserre	
Luca	13
Vredesopbouw van onderuit	16
Het eiland Idjwi	17
De Ruzizi-vlakte	18
De <i>Peace Inc.</i> -aanpak	20
Somaliland	22
Richtlijnen voor duurzame vredesopbouw	23
CHINA-AFRIKA-RELATIES EN DE CONTOUREN VAN EEN NIEUWE WERELDORDE	27
Sara Van Hoeymissen	
De komst van China naar Afrika	28
Afrika en het Westen in een multipolaire wereld	31
Wat betekent Afrika voor China?	33
Wat betekent China voor Afrika?	39
Conclusie	42
HET SUCCES VAN STEDELIJKE DELTA'S. BOUWEN IN HET VERLEDEN ALS VOORBEELD VOOR DE TOEKOMST?	47
Merlijn Hurx	

DE XXISTE EEUW: EEUW VAN DE STAD?	61
Ben Derudder	
Het stedelijke tijdperk als scharniermoment	61
Voornaamste verstedelijkingspatronen	65
Wat steden zo bijzonder maakt	71
Consequenties van een verstedelijkte wereld	77
ZORG ONDER DE TOREN VAN BABEL. DE UITDAGINGEN EN REALITEIT VAN ZORG IN EEN DIVERSE SAMENLEVING	83
Birgitte Schoenmakers	
Uitdagingen in cultuurdiverse zorg	83
Diversiteit versus cultuur	84
Terminologie: framing en stereotypering	85
Sociale determinanten	86
Cultuursensitief versus cultuurspecifiek	88
Gezondheid van de diverse groepen	89
Kruispuntdenken en dubbelzijdig kompas: competenties	91
Interculturele competenties	93
Inclusieve zorg	94
Communicatie en gezondheidsvaardigheden	100
SOLK	103
Bijzondere topics in gezondheidszorg	105
Besluit	109
DE TOEKOMST VAN GELD	111
Gertjan Verdickt	
1. Wat is geld?	111
2. Welke vormen van geld zijn er?	112
3. Vanwaar komen cryptomunten?	114
4. Waar gaan we naartoe?	116

■ HET VEL VAN DE RECHTER. OVER DE ONDERHUID VAN RECHT EN SAMENLEVING	121
Frank Fleerackers	
1. Botsende overtuigingen	122
2. Onder-handelen	123
3. Interactiviteit	124
4. Juridische conflictanalyse	126
5. Integriteit	127
6. Law in (Inter)action	129
7. Casusgedrevenheid	132
8. Rearranging the deckchairs on the Titanic	135
9. Casusgedrevenheid herbekeken	136
10. Juridische conflictanalyse als attitude	140
■ KUNSTMATIGE PRAATJESMAKERS. DE WERKING VAN RECENTE AI-TAALMODELLEN, ZOALS CHATGPT	147
Tim Van de Cruys	
1. Inleiding	147
2. Een taalmodel	148
3. De bouwstenen van een generatief taalmodel	152
4. Beperkingen	157
5. Conclusie	161
■ 3D-ENERGIEVOORZIENING VOOR HET VOLGENDE DECENNIUM. DECENTRAAL DATAGESTUURD DEFOSSILISEREN	163
Geert Deconinck	
Globale en Europese context	163
3D: decentraal datagestuurd defossiliseren	166
Flexibiliteit en vraagsturing	172
Besluit	177
■ AT THE STILL POINT OF THE TURNING WORLD. KAN KUNST DE WERELD REDDEN?	179
Stéphane Symons	

HOE EEN DEFECT EIWIT CORRIGEREN? HET SUCCESVERHAAL VAN MUCOVISCIDOSE	205
Marijke Proesmans	
1. Inleiding	205
2. Ziektebeeld	206
3. Genetica	207
4. Historiek	208
5. Symptomatische behandeling van CF	210
6. Ziektemonitoring	211
7. Neonatale screening	212
8. Inzicht in het effect van de mutaties op eiwitaanmaak en -functie	213
9. Ontdekking van de CFTR-modulatoren	214
10. Mogelijkheden voor mensen met CF zonder F508del?	219
11. Organoïden of minidarmpjes	221
12. Mucozorg in België	222
13. Samenvatting	222
 VIRTUELE RITUELEN	 227
Joris Geldhof	
Inleidende beschouwingen	227
Een paar voorbeelden	229
Een eerste theoretische terreinverkenning	232
Het opnemen en digitaal verspreiden van rituelen	237
Het creëren van online rituelen	242
Kritische perspectieven	244
Een besluit in de vorm van een aantal stellingen	249
 HOE MOETEN WE ONS DE (VERRE) TOEKOMST VAN WERK INBEELDEN?	 253
Nicky Dries	
Inleiding	253
Technologisch determinisme versus kritische stemmen in het publieke debat	256
Media-analyse van het publieke debat over de toekomst van werk	258
Conclusie: de toekomst is wat we ervan maken	263

VERKENNING VAN OCEANEN IN JUPITERS IJSMANEN MET DE JUICE-SONDE	267
Tim Van Hoolst	
Inleiding	267
Ontdekking van de galileïsche manen	270
Basiskenmerken van Jupiter en zijn manen	272
Interne structuur en samenstelling van ijsmanen	275
JUICE op weg naar Jupiter	283
De JUICE-sonde en haar instrumenten	285
Onderzoek van het binnenste van de Galileïsche ijsmanen met JUICE	287
 GEZINSGEHEIMEN EN SELECTIEVE ONTHULLING	 291
Peter Rober & Eva Deslypere	
Inleiding	291
Klinische gevalstudies	292
Auto-etnografie	293
Studie van een auto-etnografische documentaire	295
Interviewstudies op het gebied van medisch geassisteerde voortplanting	297
De studie van een autobiografische roman	298
Interviewstudies op het gebied van rouw	300
Ontrouw in de relatie en selectieve onthulling	300
Een auto-etnografisch onderzoek van het eigen gezin van een gezinstherapeut	301
Gezinsgeheim en selectieve openheid	302
 LIJST VAN DE AUTEURS	 309

De frontlinie van vrede in Oost-Congo

Séverine Autesserre

Deze les berust op ervaringen die ik als humanitaire hulpverlener en als onderzoeker de voorbije 25 jaar in twaalf verschillende conflictgebieden heb verworven. Gedurende die tijd heb ik meer dan achthonderd diepte-interviews afgenomen met hulpverleners, krijgsheren, slachtoffers van geweld, bewindslieden, gewone burgers en externe waarnemers. In het boek *The Frontlines of Peace* heb ik de conclusies van dat onderzoek uiteengezet aan de hand van verhalen over gewone burgers, activisten, lokale leiders en internationale actoren die succesvolle vredesprojecten hebben gerealiseerd.¹ Ook in deze les zal ik mijn boodschap verduidelijken aan de hand van verhalen – verhalen die zich afspelen in Congo, in het hart van een van de dodelijkste conflicten sinds de Tweede Wereldoorlog.

LUCA

Mijn eerste verhaal begint in 2004. In dat jaar werd een kleine jongen genaamd Luca ontvoerd, gerekruteerd in een gewapende bende en gedwongen om te werken voor rebellen. Luca was op dat moment zo klein dat hij niet eens een geweer kon vasthouden. Daarom werd hij door zijn commandanten aan de frontlinie als menselijk schild gebruikt. Luca overleefde dat en na drie jaar lieten de militiecommandanten hem vrij en stuurden ze hem terug naar zijn moeder, Justine. Maar Luca vond het erg moeilijk om terug te keren naar het burgerleven. Hij haatte school. Hij leed vaak

honger, omdat zijn moeder te arm was om hem behoorlijk te kunnen voeden. Hij bleef overtuigd van wat zijn commandanten hem hadden geleerd: 'Alleen met geweld kun je overleven.' Dat was dan ook de reden waarom Luca regelmatig van huis wegliep om zich opnieuw bij zijn rebellengroep aan te sluiten. De enige keer dat hij zich echt veilig voelde, zo vertelde hij later, was wanneer hij een geweer in handen had. Hij was acht jaar oud en het was het enige leven dat hij kende.

Op datzelfde moment werkte in de Verenigde Staten een jonge Indiaas-Amerikaanse vrouw, Vijaya Thakur, voor internationale organisaties die in Congo actief waren. Vijaya kwam niet goed overeen met haar collega's, omdat ze het moeilijk had met hun aanpak van de vredesoperaties. Die organisaties kozen immers voor de toen onder nationale en internationale elites gangbare top-downbenadering. Ze vertrouwden enkel op de kennis van 'vredesexperts', ook al waren deze experts niet vertrouwd met de particuliere situatie in Congo. De initiatieven van deze internationale ngo's bleken zelden doeltreffend. Interventies bedoeld om mensen te helpen hadden zelfs vaak een averechts effect. Zo ging het merendeel van deze vredesorganisaties ervan uit dat het geweld in Congo in eerste instantie toegeschreven moest worden aan de illegale exploitatie van mineralen zoals coltan. Daarom investeerden Vijaya's collega's het grootste deel van hun tijd en energie in lobbywerk voor de creatie van wetten die de handel in mineralen in conflictgebieden regelden. Die wetten zijn er gekomen, maar hebben niet geleid tot het gewenste resultaat, integendeel. Door die wetten werden veel jonge Congolezen werkloos en zagen ze zich bij gebrek aan bestaansmiddelen gedwongen zich aan te sluiten bij rebellengroepen. Vijaya koos voor een andere aanpak. Terwijl ze door Congo reisde, vroeg ze gewone mensen welke initiatieven tot vrede zouden kunnen leiden. Toen ze aankwam in het dorp waar Justine en Luca woonden, besloot ze het op basis van die antwoorden op een andere manier te proberen. Samen met enkele lokale activisten organiseerde ze overlegsessies en gaf op die manier de lokale bevolking de gelegenheid om zelf een analyse te maken van het conflict waarin ze verwickeld waren en zelf na te denken over wat er met betrekking tot dat conflict kon worden gedaan. De eerste stap van het plan dat de dorpelingen bedachten, was het financieren van lokale economische activiteiten. Vijaya en haar collega's bezorgden een aantal vrouwen in het dorp, onder wie Justine, ongeveer 35 euro voor kleine commerciële initiatieven, zoals het opstarten van een naaiatelier of een donutwinkel. Deze micro-ondernemingen deden het erg goed en al snel hadden de deelnemers genoeg geld voor om de tweede fase van hun plan te realiseren. Ze betaalden leerkrachten die trainingen organiseerden om houdingen en reacties in te oefenen die etnische spanningen doen afnemen in plaats van

ze aan te wakkeren. Tot slot zetten ze de lokale autoriteiten ook aan om betere dienstverlening te waarborgen en betrouwbaardere bescherming te bieden. Vijaya's initiatief leidde ertoe dat Luca drie keer per dag iets te eten had, schoenen zonder gaten droeg en respect ging opbrengen voor volwassenen die erin slaagden om zonder geweld te overleven en met respect te worden behandeld. Net zoals Luca konden de dorpingen zich nu beter voeden en voelden ze zich veiliger. Dat het project een succes was, bleek voor Justine op basis van het feit dat haar zoon Luca, die toen net dertien jaar was geworden, voor het eerst in zijn leven zinnen formuleerde in de toekomstige tijd en niet langer de behoefte voelde om weg te lopen en zich bij de gewapende milities aan te sluiten. Hij bleek vreedzame plannen te maken, binnen zijn gemeenschap, en wilde niet langer een geweer maar een potlood in handen hebben. Dat is wat de kunstenaar heeft geïnspireerd toen zij de cover maakte van *The Frontlines of Peace: An Insider's Guide to Changing the World*: een potlood dwars over een deels uitgesgomde afbeelding van een geweer.

Vijaya richtte naderhand het *Resolve*-netwerk op. Dat netwerk maakt het voor tal van vrouwen en mannen die slachtoffer zijn geworden van geweld mogelijk om hun eigen leven weer op de rails te zetten, opnieuw aansluiting te vinden bij hun gemeenschap en op die manier een vreedzame omgeving te creëren. *Resolve* gaat hierbij uit van Vijaya's participatieve aanpak. De organisatie heeft op die manier de afgelopen tien jaar meer dan achtduizend mensen kunnen helpen. De meesten liepen het risico gerekruteerd te worden door gewapende rebellen. Meer dan de helft van hen waren immers ex-militieleden zoals Luca. Terwijl het aantal rebelengroepen in die periode in Congo sterk toenam en de druk om zich bij die groepen aan te sluiten erg groot was, heeft maar één deelnemer van de *Resolve*-programma's opnieuw de wapens opgenomen. Slechts één van de achtduizend.

Vijaya's verhaal heeft me geïnspireerd. Haar verhaal is immers heel revelerend. Het wijst ons op het contrast tussen hoe men gewoonlijk te werk gaat en hoe Vijaya het aanpakt. Het toont ons wat er fout loopt en wat er werkt in het kader van vredesmissies. Vijaya koos ervoor om de gewelddadige conflicten van onderuit aan te pakken. Ze werkte via en met de betrokkenen zelf, in plaats van zich te laten leiden door de opvattingen van de elites uit de grootsteden. Vijaya vermeed bovendien haar persoonlijke overtuigingen en vredesvisies op te dringen, waardoor haar interventies geen averechts effect hadden. In tegenstelling tot tal van leidinggevendenden van internationale organisaties, bleef Vijaya nederig, respectvol en voorzichtig. Ze respecteerde de autonomie van de lokale bevolking en liet het initiatief uitgaan van gewone burgers.

■ VREDESOPBOUW VAN ONDERUIT

Mensen zoals Vijaya vormen een minderheid in de wereld van de internationale hulpverlening, maar ze bestaan: ik heb dergelijke mensen ontmoet in tal van organisaties, in heel verschillende landen. Het werk dat ze doen, is ontzettend belangrijk, omdat er helaas nog veel te veel mensen in erbarmelijke omstandigheden leven. Omstandigheden die net zo afschuwelijk zijn als die van Justine en Luca. Twee miljard mensen leven elke dag onder de dreiging van geweld in meer dan vijftig conflictgebieden over de hele wereld. Vredesopbouw is daarom in tal van landen van wezenlijk belang. Als ik het heb over ‘vredesopbouw’, dan bedoel ik alle initiatieven die erop gericht zijn vrede te bevorderen voor, tijdens en nadat er zich een conflict voordoet. Het probleem is dat de klassieke strategieën voor vredesopbouw gewoon niet werken. Afghanistan, Colombia, Congo, Irak, Birma, Somalië: het is overal hetzelfde terugkerende verhaal. Er breekt een gewelddadig conflict uit; de internationale publieke opinie wordt zich van dat conflict bewust; er worden vredeshandhavers afgevaardigd; tal van donoren beloven miljoenen voor het vredesinitiatief; de strijdende partijen kondigen een staakt-het-vuren af; ze ondertekenen overeenkomsten; ze organiseren verkiezingen en de internationale media verkondigen dat er eindelijk vrede is. Kort daarna echter hervat het geweld – en naderhand blijkt dat het conflict op geen enkel moment definitief kon worden beëindigd. Telkens flakkerd het opnieuw op en wordt erover bericht. De helft van de oorlogen die op die manier aan de gang zijn in de wereld, sleept al meer dan twintig jaar aan. Ten gevolge van deze conflicten zijn tal van mensen op de vlucht, waardoor zich vandaag de ergste vluchtelingencrisis voordoet sinds de Tweede Wereldoorlog. Als je daarover in door gewelddadige conflicten verscheurde landen met de betrokkenen praat, dan blijkt dat de plaatselijke bevolking het heeft gehad met de vredesinitiatieven van hun overheid en van de internationale hulpverleners. De optie om zo snel mogelijk verkiezingen te organiseren, blijkt niet het wondermiddel waarvoor die optie vaak doorgaat. Het creëren van democratische instellingen blijkt in elk geval geen garantie op succes, tenminste niet op korte termijn. In tegenstelling tot wat de meeste politici prediken, vereist vredesopbouw geen miljarden dollars voor internationale vredesmissies: echte en duurzame vrede vereist de empowerment van gewone mensen. Wie nagaat welke vredesinitiatieven in hun opzet zijn geslaagd, zal vaststellen dat ze allemaal één ding gemeen hebben: het zijn initiatieven die van onderuit tot stand zijn gekomen, geleid door lokale mensen. Laat ons in plaats van te praten over mislukte pogingen – handdrukken tussen presidenten die slechts voor de show waren; ondertekende vredesakkoorden

die nooit werden uitgevoerd; onderhandelingen tussen regeringsleiders en rebellenleiders die nooit ergens toe hebben geleid – aandacht besteden aan de concrete, dagelijkse acties die echt een verschil maken op het terrein. Sommige zijn bizar, sommige liggen voor de hand, sommige zijn gebaseerd op eeuwenoude tradities of gaan eenvoudigweg uit van het gezond verstand. Als we een einde willen maken aan het oorlogsgeweld en als we de minder gewelddadige maar niet te veronachtzamen conflicten in eigen land willen oplossen, of dat nu in Brussel is of in New York, op het platteland of in de grootsteden, zullen we drastische veranderingen moeten doorvoeren. We zullen onze kijk op de manier waarop vrede tot stand kan komen radicaal moeten veranderen. Laat me dat aan de hand van het volgende verhaal verder toelichten.

■ HET EILAND IDJWI

Idjwi is een eiland in het Kivumeer dat deel uitmaakt van de provincie Zuid-Kivu in de Democratische Republiek Congo. Er heerst op dit eiland al meer dan 25 jaar vrede, ook al onderging het eiland in de jaren 1990 een van de dodelijkste conflicten sinds de Tweede Wereldoorlog. Dat er zich vandaag nagenoeg geen gewelddadige conflicten voordoen op Idjwi is verwonderlijk, omdat alle factoren die in andere gebieden in Congo aanleiding geven tot geweld op het eiland aanwezig zijn: het eiland ligt precies op de grens tussen Congo en Rwanda, twee landen die sinds de jaren 1990 vaak met elkaar in conflict zijn; er bevinden zich op dit eiland waardevolle mineraalmijnen; er zijn tal van etnische en politieke spanningen; er is geen sterk overheidsbeleid; er heerst extreme armoede en er sluimeren allerlei lokale conflicten over territorium en machtsverdeling. Toch heerste er op Idjwi vrede en het is niet het leger, de staat, de politie of de internationale gemeenschap die de spanningen onder controle houden. Het zijn de bewoners van het eiland zelf die dat bewerkstelligen, inclusief de armsten en minst machtigen onder hen. Er heeft zich op het eiland immers een ‘vredescultuur’ ontwikkeld. De bevolking heeft talloze verenigingen en lokale organisaties gecreëerd die de escalatie van elk mogelijk conflict tegengaan op basis van bemiddeling. Tegelijk hebben zich allerlei geloofsopvattingen gevormd die het gebruik van geweld ontmoedigen. De meeste families op het eiland voelen zich bijvoorbeeld door bloedverdragen met elkaar verbonden. Die bloedverdragen betreffen traditionele beloftes tussen familieclans waarin wordt overeengekomen elkaar nooit kwaad te berokkenen. Het verhaal van Idjwi laat zien

dat de strategieën die lokale gemeenschappen kunnen aanwenden om geweld te vermijden, veel effectiever kunnen zijn dan de overeenkomsten tussen elites of de interventies die van buitenaf worden opgelegd.

DE RUZIZI-VLAKTE

Idjwi illustreert dat de plaatselijke bevolking zelf het initiatief kan nemen om de escalatie van gewelddadige conflicten te vermijden. Voor de realisatie van succesvolle vredesprojecten is het echter vaak nodig dat het initiatief wordt genomen door een onpartijdige instantie. Internationale vredesorganisaties komen daarvoor in aanmerking. Ze kunnen als een neutrale partner samen met de plaatselijke bevolking een vredesproces van onderuit op gang brengen en ondersteunen. Dat is alvast de aanpak van de teams van het *Life and Peace Institute* (LPI) in Congo. LPI is een Zweedse organisatie voor vredesopbouw die zich over de hele wereld in verschillende conflictgebieden engageert, meestal op zeer lokaal niveau. Het LPI-team in Congo verwerpt de klassieke top-downbenadering van vredesopbouw en laat elk initiatief voorafgaan door een grondige studie van de lokale situatie. Er werd voor gekozen de werking toe te vertrouwen aan lokale medewerkers, ondersteund door een beperkt aantal internationale hulpverleners die een grondige kennis hebben van de situatie ter plaatse. LPI-medewerkers interveniëren niet rechtstreeks in het veld, maar laten de projecten coördineren door zorgvuldig geselecteerde lokale organisaties. Die organisaties moeten het voor de lokale bevolking mogelijk maken eigen oplossingen te bedenken om plaatselijk geweld in te dijken en te voorkomen. Gewone burgers worden er op die manier toe aangezet de oorzaken van de conflicten die hun gemeenschappen verscheuren zelfstandig in kaart te brengen en strategieën te bedenken en te implementeren om conflicten tegen te gaan. Als je deze aanpak vergelijkt met de klassieke aanpak, merk je dadelijk het verschil. In de LPI-benadering zijn het niet de expats die vanuit de hoofdkantoren in de hoofdsteden de vredesopbouw-initiatieven ontwerpen en laten uitvoeren. Het concrete werk wordt ook niet uitgevoerd door hulpverleners die behoren tot de nationale of provinciale elitaire kringen en er worden ook geen initiatieven genomen via de overheid of de regering. Integendeel, men geeft het initiatief in handen van de mensen die gebaat zullen zijn bij de gunstige consequenties van het vredesinitiatief en vaak zijn dat gewone burgers die deel uitmaken van de gemeenschappen die met elkaar in conflict zijn. Laat ons een concreet voorbeeld geven om te verduidelijken hoe dit in de praktijk werkt.

In de Ruzizi-vlakte (in het oosten van Congo) woedt al jaren een ernstig conflict dat zowel op kleine als op grote schaal veel ellende veroorzaakt en tot tal van dodelijke slachtoffers heeft geleid. Het is een conflict waarin veel lokale militias, tal van Congolese politici en zelfs de Rwandese regering betrokken is geraakt. In 2007 besloten drie Congolese organisaties met de hulp van LPI om aan dat geweld een einde te proberen te maken. In plaats van onmiddellijk concrete initiatieven te nemen, besloot men de conflict-situatie grondig te analyseren. Samen met de betrokkenen probeerde men zich drie jaar lang een beeld te vormen van wat er precies aan de hand was. Daarvoor werd een hele reeks bijeenkomsten georganiseerd waarop alle mogelijke stakeholders werden uitgenodigd: gewone burgers, politici, ministers, soldaten, legerofficieren, militieleden, leden van het maatschappelijke middenveld, boeren, vrouwengroepen enzovoort. Op basis van dat uitgebreide overleg realiseerde men zich dat het conflict niet kon worden opgevat als een proxy-oorlog tussen Congo en Rwanda, zoals de internationale instanties zich dat voorstelden. De basis van het conflict bleek te liggen in de onvrede tussen de plaatselijke boeren en herders. Telkens wanneer de koeien van de herders bij de seizoensgebonden doortocht naar andere graasgebieden de velden van de boeren begraasden en hun gewassen vertraptten, gingen de boeren de herders gewapenderhand te lijf en daarbij vielen vaak dodelijke slachtoffers. De families van de herders riepen dan op hun beurt de hulp in van de plaatselijke militias, die de boerengemeenschappen aanvielen, waardoor het geweld escaleerde. Door alle betrokkenen in het overleg te betrekken en de gelegenheid te geven om hun visie op de oorzaak van de conflicten te geven, vormde zich na een groot aantal overlegondes een gemeenschappelijk beeld van wat er precies aan de hand was. Tegelijk zocht men samen naar oplossingen. Zo nam men bijvoorbeeld het initiatief om wegen aan te leggen waarlangs het vee kon worden verplaatst zonder al te veel schade aan te richten aan de akkers van de boeren. Er werden borden geplaatst om duidelijk aan te geven welke route de herders met hun koeien moesten volgen. Er werden tegelijk bemiddelingscomités gecreëerd met vertegenwoordigers van de herders en de boeren om bij eventuele nieuwe conflicten te bemiddelen. Vanzelfsprekend is men bij dit vredesinitiatief op heel wat moeilijkheden en uitdagingen gestoten, maar om een lang verhaal kort te maken: terwijl alle onderhandelingen tussen topfunctionarissen en de grote conferenties georganiseerd door internationale actoren in het verleden op het terrein nooit een verschil konden maken, kon de lokale bevolking op basis van het LPI-initiatief tastbare verbeteringen vaststellen. Sinds enkele jaren verloopt de seizoensgebonden trek van de runderen zonder al te veel geweld. Tal van strijders hebben hun wapens ingeleverd. De etnische groepen die elkaar aanvankelijk bevochten, zijn geleidelijk aan weer

gaan samenwerken en samenleven. Ze ontmoeten elkaar bijvoorbeeld op dezelfde marktplaats om hun goederen te verhandelen.

Dit verhaal illustreert dat internationale organisaties effectief kunnen helpen om de vrede in conflictgebieden te herstellen. Ze kunnen dat echter niet doen zoals ze dat in het verleden vaak hebben proberen te doen. Er zijn namelijk veel problemen met de conventionele manier van vredesopbouw, die ik de *Peace Inc.*-aanpak ben gaan noemen.

■ DE PEACE INC.-AANPAK

De klassieke benadering van gewapende conflicten is gebaseerd op een aantal uitgangspunten die onjuist en gevaarlijk zijn. Men gaat er in deze benadering van uit dat de initiatieven moeten worden gecoördineerd vanuit de overheid of door elites. Men gelooft dat gewapende conflicten alleen kunnen worden beëindigd door interventie van bovenaf; dat alle positieve ontwikkelingen elkaar versterken, wat bijvoorbeeld betekent dat men ervan uitgaat dat het organiseren van verkiezingen automatisch de vrede zal bevorderen en dat de inzichten van expats superieur zijn aan die van de plaatselijke bevolking. Laat me, om te illustreren hoe misleidend deze vooronderstellingen zijn, iets vertellen over mijn eigen carrière als internationale hulpverlener.

Toen ik 23 was, had ik net mijn master afgerond en kreeg ik mijn eerste baan als assistent van het hoofd van de missie voor *Dokters van de wereld* in Kosovo. Toen ik in Kosovo aankwam, sprak ik geen woord van de lokale talen (Albanees en Servo-Kroatisch) en wist ik weinig of niets over de geschiedenis, de cultuur of de politiek van Kosovo. Ik las mijn eerste boek over de Balkan in het vliegtuig dat me erheen zou brengen. Helaas was de vlucht te kort om meer dan enkel de eerste hoofdstukken te lezen. Ik kreeg de job, omdat ik goed Engels sprak en twee masterdiploma's had van prestigieuze universiteiten, een solide kennis had verworven van politieke analyse en wat veldervaring had opgedaan in naoorlogse gebieden en ontwikkelingslanden. Ik schaam me vaak als ik aan die periode in mijn leven terugdenk, vooral als ik denk aan mijn toenmalige assistent in Kosovo. Zijn naam was Nerim. Mijn werk voor *Dokters van de wereld* bestond uit het analyseren van de politieke en veiligheidssituatie in Kosovo en het schrijven van rapporten voor mijn superieuren. Ik had dat werk echter moeten overlaten aan Nerim. Hij maakte al meer dan twintig jaar politieke analyses van zijn land, hij had een diepgaande kennis van de geschiedenis van de samenlevingen en de culturen van de Balkan en hij had zijn hele leven in Kosovo gewoond. Hij was ook

veel ouder en ervarener dan ik. Maar ik was de expat en dus de baas. Op dat moment in mijn leven (ik was 23) had ik nog nooit de leiding gehad over iemand en ik had geen idee wat ik met Nerim moest aanvangen. Uiteindelijk vond ik een manier om hem bezig te houden: ik vroeg hem om knipsels uit de plaatselijke pers te verzamelen, te vertalen en samen te vatten. Ik zie hem nog voor me: elke ochtend postte hij zijn werk plichtsbewust op ons prikbord, terwijl niemand van mijn collega's ernaar omzag. Zelf vond ik ook niet altijd de tijd om dat te doen. Het was een enorme verspilling van tijd, energie en talent ... Later realiseerde ik me dat wat Nerim overkwam niet kan worden toegeschreven aan toeval. Het betrof en het betreft nog steeds een gangbare manier van werken binnen internationale hulporganisaties. Het overgrote deel van de expats gaat ervan uit dat de mensen die zelf in de betrokken conflictgebieden wonen noch de vaardigheden noch de kennis bezitten om initiatieven te nemen in het kader van vredesopbouw. Ze nemen spontaan aan dat de lokale bewoners incompetent, corrupt of gewelddadig zijn. Mocht dat anders zijn, dan zouden er tussen hun bevolkingsgroepen geen conflicten zijn ontstaan. Aan de andere kant geloven expats dat ze zelf de vaardigheden en kennis hebben om geweld uit te bannen. Ze zijn er vanuit hun perspectief van overtuigd dat je, om een goede vrede stichter te zijn, over de nodige kwalificaties en beroepservaring moet beschikken, bijvoorbeeld op het vlak van mensenrechten, gender of de organisatie van verkiezingen. Ze vinden het een pluspunt als iemand reeds in verschillende conflictgebieden in de wereld ervaringen heeft opgedaan. Hoewel er uitzonderingen zijn, vindt men kennis van de particuliere situatie in het gebied waar de vredesoperaties moeten worden opgezet en vertrouwde met de lokale gang van zaken irrelevant. Het resultaat is dat in bijna alle internationale hulp- en vredesorganisaties de expats de leidinggevendende zijn, terwijl de mensen van ter plaatse het uitvoerende werk wordt toebedeeld. Die expats zijn zelden vertrouwd met de lokale taal of talen, hebben zelden een grondige kennis van lokale samenlevingen, culturen en instellingen. De gevolgen daarvan kunnen desastreus zijn. Zo hebben in plaatsen zoals Afghanistan en Congo sommige goedbedoelde internationale inspanningen geleid tot een toename van het geweld. Laat me dat ook illustreren met een verhaal.

In 2004 namen de rebellen de stad Bukavu in het oosten van Congo in en teisterden er de stad een week lang met plunderingen, verkrachtingen en moorden. Op dat moment was ik in Bukavu. Het was afschuwelijk angst-aanjagend. Op een bepaald moment zagen een kleine jongen en zijn moeder soldaten het huis van hun burenbinnengaan. Ze hoorden geschreeuw. Het was duidelijk dat hun buurvrouw verkracht zou worden. Het jongetje rende voor hulp naar de nabijgelegen basis van de vredesmissie van de Verenigde Naties. De missie van de soldaten van de VN bestond erin de bevol-

king te beschermen. De Uruguayaanse soldaat die op wacht stond aan de ingang van de basis verstond noch Swahili noch Frans. In paniek probeerde het jongetje uit te leggen wat er aan de hand was, maar de ordehandhaver begreep geen woord van wat het jongetje hem duidelijk wilde maken. Uiteindelijk verscheen er een brede glimlach op het gezicht van de soldaat. Hij dacht het begrepen te hebben en ging het kamp binnen om na een paar minuten opnieuw naar buiten te komen met een pak koekjes ... Dergelijke misverstanden zijn tragisch en kunnen alleen vermeden worden als de hulpverleners zich kunnen realiseren wat de plaatselijke bevolking beroert.

Een ander soort vaststelling waaraan men vanuit een klassieke benadering van vredesopbouw voorbijgaat, is dat in veel oorlogsgebieden tal van conflicten worden veroorzaakt door politieke, economische en sociale problemen die lokaal van aard zijn. En als ik lokaal zeg, bedoel ik op het niveau van het individu, de familie, de clan of de gemeenschap. Wanneer men in de klassieke top-downbenadering met het nationale perspectief rekening wil houden, dan richt men zich in eerste instantie op wat de overheid of de nationale gouvernementele instanties belangrijk vinden en dat is niet goed genoeg. Ik ontdekte dat toen ik tijdens een van mijn allereerste reizen naar Congo Isabelle ontmoette, een vrouw van mijn leeftijd. De plaatselijke milities hadden haar dorp aangevallen; ze hadden tal van mannen gedood, vrouwen verkracht en alles geplunderd. Toen ze probeerden Isabelle te ontvoeren, kwam haar man tussenbeide en smeekte: 'Neen, alsjeblieft, laat Isabelle gaan en neem mij in haar plaats.' Hij ging het bos in met de milite en Isabelle heeft hem nooit meer gezien. De reden waarom de rebellen het dorp van Isabelle hadden aangevallen, had niets te maken met nationale of internationale spanningen zoals die tussen Congo en Rwanda. Het was er de rebellen enkel om te doen het land van de dorpingen over te nemen. Het verhaal van Isabelle is me bijgebleven, omdat zij in mijn ogen de vreselijke gevolgen belichaamt van deze lokale conflicten die zo vaak worden genegeerd door buitenlandse vredesorganisaties.

■ SOMALILAND

Ik ben ervan overtuigd dat we om te weten hoe we vredesopbouw beter kunnen organiseren, meer kunnen leren van succesrijke ervaringen dan van het analyseren van problemen en mislukkingen. Daarom heb ik de afgelopen jaren gezocht naar casussen waar men erin is geslaagd wat ik 'onwaarschijnlijke vrede' noem te realiseren: plaatsen waar alle factoren die geweld genereren aanwezig zijn, maar waar toch vrede heerste, zoals

in Idjwi. Ik heb zulke plaatsen over de hele wereld gevonden, bijvoorbeeld in Congo, in Colombia, in Irak, in Somalië, in Israël en de Palestijnse gebieden enzovoort. Mijn favoriete voorbeeld is Somaliland. Er is een absoluut fascinerend contrast tussen enerzijds Somalië – een extreem gewelddadig land dat regelmatig in de top drie staat van de wereld in sommige van de minst benijdenswaardige categorieën (het is bijvoorbeeld de op een na corruptste staat, de op een na fragielste staat, de op een na armste staat, enzovoort) – en anderzijds Somaliland, waar de strijd voor de onafhankelijkheid van Somalië in de jaren 1980 en 1990 zeer veel dodelijke slachtoffers heeft geëist en waar bijna 90% van de steden vernietigd werd. Sommige van die steden zijn nog steeds niet volledig heropgebouwd. In Somaliland is er de afgelopen twintig jaar weinig geweld geweest, functioneren de overheidsinstellingen behoorlijk efficiënt, is er goede publieke dienstverlening en ontwikkelde er zich een vrij stabiele democratie. Er zijn een aantal redenen waarom de situatie in Somaliland op al die punten verschillend is van die in de overige gebieden van Somalië. Somalië heeft geleiden onder de conventionele *Peace Inc.*-aanpak en het falen daarvan, terwijl het in Somaliland de mensen zelf zijn die instaan voor de vredesopbouw die nu bijna twintig jaar standhoudt. De situatie in Somaliland illustreert andermaal dat vrede van onderaf opbouwen echt een verschil kan maken, niet alleen in een klein gebied zoals Idjwi, maar ook op de grotere schaal van een hele staat.

■ RICHTLIJNEN VOOR DUURZAME VREDESOPBOUW

Tijdens mijn onderzoek heb ik veel mensen ontmoet die originele en onconventionele benaderingen gebruiken en die echt een verschil maken, zowel op het terrein als in de hoofdsteden. Ik denk aan Pieter Van Holden, Leymah Gbowee, Vijaya Thakur, Banu Altunbas, James Scambary en vele anderen van wie ik het wedervaren in mijn boek heb beschreven. Ze komen uit alle lagen van de bevolking, uit diverse landen en werken voor heel verschillende organisaties. Toch delen ze allemaal een paar belangrijke eigenschappen:

- (1) Ze denken niet dat ze, omdat ze nu eenmaal expats zijn, alles beter weten, uitgaan van de enige juiste theorieën, over de beste vaardigheden en de meest geschikte expertise beschikken en op grond daarvan ‘de’ oplossing hebben voor de problemen die zich in conflictgebieden stellen. Het omgekeerde is waar. Het zijn mensen die veel respect opbrengen voor de lokale bevolking, die luisterbereid en ruimdenkend zijn. Ze

- begrijpen dat hun definitie van vrede, democratie of ontwikkeling niet de enige geldige of noodzakelijk de beste is. Ze weten ook dat mensen in landen in conflict niet noodzakelijk dezelfde prioriteiten hebben als zij.
- (2) Het zijn mensen die bijzonder goed op de hoogte zijn van de lokale context, die de lokale taal of de lokale talen spreken, en die uitgebreide sociale netwerken hebben ontwikkeld binnen de lokale gemeenschappen.
 - (3) Het gaat om mensen die een langdurig engagement zijn aangegaan. Ze blijven gewoonlijk jaren, soms tientallen jaren, in hetzelfde gebied werken.
 - (4) Ze proberen niet voortdurend in de schijnwerpers te staan en plaatsen hun logo of naam niet overal. Integendeel, ze blijven op de achtergrond en richten zich op de prestaties van hun lokale partners (lokale leidende figuren, lokale medewerkers, lokale organisaties, gewone burgers).
 - (5) Ze zijn flexibel en passen hun strategieën voortdurend aan de behaalde resultaten en veranderende omstandigheden aan.
 - (6) Ze weten dat er soms moeilijke keuzes moeten worden gemaakt, omdat alle positieve ontwikkelingen elkaar niet noodzakelijk versterken, en dat het daarom belangrijk kan zijn dat er gekozen wordt tussen twee even belangrijke doelen, bijvoorbeeld tussen vrede en democratie, of tussen vrede en gerechtigheid. De beste hulpverleners weten dat het niet aan hen is om zulke keuzes te maken. Elke keuze moet worden gemaakt door degenen die er de gevolgen van zullen dragen.

Het soort eigenschappen die bijdragen tot duurzame vredesopbouw zijn niet alleen relevant in oorlogsgebieden. Ze zijn ook van nut wanneer moet worden gezocht naar oplossingen voor conflicten die hier bij ons het resultaat zijn van raciale, etnische, religieuze en politieke spanningen. In Noord-Amerika en Europa lijkt het geweld toe te nemen. Gelukkig heeft het geweld nog niet het niveau bereikt van wat geldt in landen zoals Afghanistan of Somalië, maar dat neemt niet weg dat we ook in landen waarin er officieel vrede heerst, drie zeer relevante lessen kunnen leren op basis van wat men ervaart in het kader van vredesopbouw in conflictgebieden.

- (1) Het is belangrijk om informele relaties op te bouwen met de mensen die zich tegen ons lijken te keren en die onze bevolkingsgroep beschouwt als opponenten, ongeacht of die vijandigheid berust op politieke, religieuze of culturele uitgangspunten. Door te luisteren, te praten en zich bewust te worden van de belangen die je deelt met de mensen die je vijandig gezind zijn, kun je de escalatie van geweld voorkomen, zoals de ervaring in Idjwi illustreert. Het is precies deze strategie die in de Verenigde Staten wordt gebruikt door mensen als Christian Picciolini (een voormalige bendeleider) en Daryl Davis (een Afro-Amerikaanse

bluesmuzikant). Door persoonlijke relaties te ontwikkelen met leden van extremistische groepen zoals de Ku Klux Klan, zijn Christian en Daryl erin geslaagd om honderden activisten te overhalen om geweld tegen etnische minderheden af te zweren. Er zijn verschillende soorten organisaties van waaruit we een gemeenschappelijk gezichtspunt kunnen creëren met opponenten: bijvoorbeeld sportclubs, religieuze gemeenschappen, culturele verenigingen of vakbonden.

- (2) We kunnen verder ook zoeken naar cultuurspecifieke tradities op basis waarvan we strategieën kunnen ontwikkelen om spanningen tegen te gaan. Zo hebben de inwoners van Idjwi en Somaliland op basis van heel specifieke culturele gebruiken en geloofsovertuigingen een draagvlak gecreëerd voor het ontmoedigen van geweld. Een ander voorbeeld komt uit Chicago, waar een groep vrouwen de vele schietpartijen en afrekeningen in hun wijk grondig moe waren en daarom besloten om urenlang op klapstoeltjes op straathoeken te gaan zitten. Omdat onder de straatbendes de ongeschreven regel erin bestond dat men nooit iemand voor de ogen van zijn eigen moeder wil vermoorden, daalde het aantal schietpartijen aanzienlijk.
- (3) Een derde soort strategie bestaat erin steun te verlenen aan de lokale verenigingen door er tijd, geld en energie in te investeren. In Idjwi speelden de lokale verenigingen een cruciale rol in het ontmoedigen van gewelddadige conflicten. Ook op tal van andere plaatsen kon worden aangetoond dat het stimuleren van lokale organisaties het gebruik van geweld indijkt. In de VS heeft *Cure Violence*, een buurtwerkingsinitiatief om geweld te voorkomen en te reduceren, ertoe bijgedragen dat het aantal schietpartijen en moorden met 73% is verminderd in meer dan twintig steden in het hele land, door gebruik te maken van precies dezelfde bottom-up-, *community-based*-aanpak als in Somaliland en Idjwi. En natuurlijk hebben de overheid, het beleid en de politici op al deze plaatsen bijgedragen tot het succes van deze initiatieven, want het is vanzelfsprekend dat het creëren van duurzame vrede zowel van bovenaf als van onderuit moet worden opgebouwd.
- (4) Voor duurzame vredesopbouw hebben we ten slotte, zowel in het Zuiden als in het Westen, meer geëngageerde mensen nodig zoals Justine en Vijaya, en meer organisaties zoals *Resolve*, het *Life & Peace Institute* en tal van andere organisaties die uitgaan van de principes die we hebben beschreven.

Vandaag is de behoefte aan vredesopbouw erg groot. Meer dan twee miljard mensen leven onder de dreiging van geweld in oorlogsgebieden. Geen enkele strategie geldt als een wondermiddel, maar het is belangrijk om alle

middelen die in vredesopbouw worden geïnvesteerd maximaal te laten renderen door zich te oriënteren op de onderliggende oorzaken van het geweld. Op die manier kunnen we echt een verschil maken.

NOOT

1. Séverine Autesserre, *The Frontlines of Peace. An Insider's Guide to Changing the World*, Oxford, Oxford University Press, 2021.